

Георгій ВЕЛИЧКОВ

ПРОДУКТІВ У ХОЛОДИЛЬНИКУ НА П'ЯТЬОХ

ОПОВІДАННЯ

З болгарської переклав Іван БІЛИК

Щоранку вона прокидалася в один і той самий час: о п'ятій. Ноги в неї ледь відчутно терпли, а в серці чайлося невиразне передчуття, мовби сьогодні щось неодмінно станеться чи вже й сталося; таке буває хіба що після кошмарних снів. Чоловік ще спав і крізь хропіння по-дитячому смачно плямкав. Це навертало Елену до реального життя, образи нічних видів розвіювались, перше ніж їй щастило запам'ятати й витлумачити їх, зникали, не лишивши переляку, спогаду чи надії, натомість приходило щось нове — завжди несподіване відчуття втоми, мов спазм чи натяк, розсіяне й неконкретне, — втома прийдешнього дня. Відтак її лякали навіть рвучкі рухи, Елена обережно вислизала з-під простирадла й підходила до вікна. Шкіра бралася сиротинням, ніжна й рожева на стегнах, грудях і животі, ранкова прохолода додавала тілу чутливості, серце теж прискорювало ритм, Елена ступала бosoю ногою на стежку й бігла чимраз вище й вище вгору, з невірогідною легкістю доляючи крутий схил, бігла в урочистому ритмі, який прилучав її до природи й навколишнього життя, бігла, мов зачарована фінішем спортсменка, хоча спорт ніколи не вабив її, бігла, захоплена червневим полум'ям дитячих літ, оминаючи й джерело в зворі, назване Сефер-Бунár, і хатину на галявині, — де жив красень-лісник, який порушив ще не усвідомлену тоді цноту Елени...

Перекладено за виданням: «Літературен фронт», 1977, № 39. Софія.

© Іван Білик, 1992, переклад українською мовою.

Георгій Величков (нар. 1936 р.) — відомий болгарський белетрист і драматург; автор багатьох збірок оповідань, повістей, найвідоміші серед них — «Звичайні дива» (1966), «Самотній місяць у небі» (1972).

Шарудіння в сусідній кімнаті найчастіше здоганяло Елену над найвищою кручкою гори, звідки видно було примарні випари минулого. Накинувши на голі плечі новий халат (Елена щороку мала від трьох до шести нових халатів), розпатахана, збуджена й спіtnila після такого напруження сил, з непогамованою сном та спогадами кров'ю в жилах, вона відчиняла двері й занурювалась в сонячний потік. Штори в цій кімнаті ніколи не затягались, та за полуоду вранішнього мерехтіння майже не видно було високого твердого ліжка й матері серед подушок. Мати розчинялася в тому мерехтінні й на мить зникала, маленька, зчорніла й нечутна в мереживі промінців, і Елена злякано підбігала до ліжка. Ця власна квапливість кожного разу ображала її. На неї вже чигали вузласті, стомлені материні руки, які раніше викликали б сум, розплутуючи безмежно довгу нитку солодких жалощів; материні руки виглядали її, tremki й нетерпляче жадібні, голос теж виглядав:

— Ти вже прокинулася?.. Це ж ти, ти?

Мати обмачувала її щоки, волосся й чоло, вона благала, й у голосі її вчуvalось фанатичне заклинання та страх, який народився ще в чёрвневому полум'ї Елениного дитинства, під хатиною лісника, хоч сама Елена недбало, мов через струхлявільний сук, переступила через нього й забула.

— Він добрий, не кидай його. Кращого за нього ти не знайдеш...

Одне й те самісінське день у день.

Якби мати знала про її вранішні прогулянки до тієї високої кручі, все було б не так, але стара замкнулась у своєму минулому, від якого донька не мала ключа.

Елена відповіла примирливо й невизначено:

— Заспокойся, все буде гаразд...

Мати була по-дитячому безпорадна, її довірлива немічність відчувалася в усьому й скрізь, навіть у рипучому монотонному голосі, одяг лазив по старій, надаючи якоїсь форми, слова зашпортувалися в складках полотна, втрачали агресивність у тканому водоспаді й розім'яклі та знесилені витікали крізь рукави.

— Ніхто про тебе так не піклуватиметься. Не кидай його,— заклинала мати.

Мить, коли співчуття ще могло народитися, пройшла, мати сиділа в ліжку розчесана, чистенька й оновлена, тільки пальці її тяглися до шиб:

— Хай так і буде, штори не затягай, без штор видніше.

Це позбавлене сенсу прохання розбуджувало заснулий спазм безглузального каяття — миттєву слабість, до якої Елена вже звикла і яка була спогадом давно спокутаних дріб'язкових утіх.

Будильник озивався рівно о шостій. Зачинені двері кухні та брязкіт посуду глущили його, але деренчання металево вибухало в її серці. Ліжко зі спальні переміщалося сюди, не порушуючи рівноваги кольорів і запахів кухні, відстаней і звичних речей, Елена поралася біля раковини, електроплити й холодильника, які безгучно підкорялися її рукам, і вгадувала кожен рух чоловіка.

Ось він перевернувся на другий бік, лінькувато потягаючись, потім ще раз і ще, нарешті стримано, позіхнув і ступив босими ногами на килим, а пружини відзначали кожен його щонайменший рух. На кілька секунд запала мертватаща, але це не збило Елену з ритму звичних уявлень і думок — тепер вона бачила його кощаві ноги в синюватих венах і цупкій чорній порості, яка повзла вгору до самих пліч.

Кава на плиті вже парувала, а під капцями за стіною м'яко порипував паркет: випрасувана сорочка в шафі, штані теж там — на двох прищіпках, а краватка біля трюмо; звичні рухи заспокоювали чоловіка, навіть переступивши поріг, він спромігся на мужність бадьоро привітатись і поцілувати дружину, хоча й ця омана тривала тільки мить. Холодна щока повертала до реальності, навіть ілюзії примирення не було. Чоловіка опановувала погано замаскована звичними рухами непевність, він під глузливими поглядами дружини човгав до вмиwalника й одкручував кран. Незgrabno сутулячись у незручному вbrannі над раковиною, ледь змочував щоки та лоб, остерігаючись обляпати вже

пов'язану краватку, перекидав її через лікоть і раз по раз підсмикував рукави, нарешті мовчки сідав до столу.

Теща навпомацки просувалася до дверей, це породжувало сліпу надію, він підхоплювався й дбайливо всаджував стару, — занадто дбайливо й надміру ласкаво, в сиропній усмішці розтягаючи вуста. Цю усмішку Елена дуже добре знала з інших ситуацій. Стара плавала в лазуровім океані пахощів і закоханих слів, млючи від ніжних доторків зятя, й щасливий вираз не сходив з її лица.

— Ти такий дужий... Мій чоловік, царство йому небесне, теж був силач, піdnімав мене однією рукою, — казала вона.

Зять ніяково посміхався, його поймalo бажання схопити її й справді піднести однією рукою над столом, крутити легко й невимушено, аж доки заверещить кволим старечим голоском, kortіло підкинути до самої стелі, мов мале дитя, казати якість дурні слова й ласкаво агукати, холонучи на саму думку про те, що може впустити її додолу, п'яніючи від могутності власних рук.

— Від такого сидячого життя скоро геть похлянемо, — казав він. — Треба робити бодай фіzzарядку...

І несміливо зиркав у бік плити, де жваво поралася його струнка худорлява дружина. Очі несвідомо пестили її, як у давні часи пестили закохані руки.

— Ти такий здібний і дужий чоловік, — озивалася теща. — Кращого за тебе Елена повік не знайшла б.

Він хапався за це нікчемне шамкання, хоча волів би слухати щось подібне з інших вуст, пастка клацала й перекривала шлях до всіх можливих відступів, які він мав колись, а мовчання підносило це вже банальне відкриття до ступеню повного й одвертого холоду. Холод охоплював їх обох, тільки стара лишалася в солодкій рожевості вигаданого, щаслива від наївної віри в те, ніби посприяла прийдешньому.

В суцільнійтиші його гра втрачала будь-який сенс, але він уже за звичною вів її далі, вів усупереч усім і собі: подавав тещі ложечку, виделку та блюдце, мастив хліб, наливав чаю, молока або кави й застерігав од гарячого. Елену гнітила й мучила його лагідна доброта. Чернеча слинява добресть, шепотіла вона сама собі, бентежачись думкою, що це не зовсім так, ноги її знову ледь відчутно терпли й втрачали опору, попереду нездоланно скелею зводилася втома ще не початого дня, й зраджена та зневіренна Елена, втративши ілюзію ранкової прогулянки на бескід, дивилася на себе, мовби збоку на когось чужого й стороннього, дивилася і жаліла сама себе.

Сніданок так і закінчиться в напруженійтиші, Елена збере брудний посуд і відкриє гарячий кран, а чоловік загляне в холодильник і скаже:

— Продукти кінчаються, треба ввечері збігати в гастроном.

Холодильник був завжди переповнений, а він знову й знову його напихав, щоб згодом викидати все це в сміттєпровод. Елена гляне на чоловіка з неприхованим глузуванням в очах — це її останній спосіб самооборони і єдина зброя нападу; ранкове інспектування холодильника було залишком цілої низки нескінченних умовлянь, рештками боязких докорів, кумедних і дурних, бо вони вже майже ніколи її не зачіпали. То було безглузде сподівання дожитися до такого дня, коли вони раптом прийдуть додому, тримаючи за руки двох дітей, хлопчика й дівчинку, синьооких, русявих і своїх, і викладуть перед ними всі скарби чарівного холодильника.

Елена таки глузливо реготне, бо за цей стіл довіку не сядуть п'ятеро, а продукти в холодильнику так само псуватимуться й летітимуть на потраву псам. Почувши звичну відповідь, яка вже не шокуватиме його так, як раніше, тільки піdnімє тонус постійного розпачу до звичної межі, він повторить:

— Треба буде збігати в гастроном. Але що б таке купити?..

Елена й не гляне більше в його бік, замість неї мати солодко прошамкає беззубим ротом:

— Давненько вже не їли чорної ікри, або крабів, або баличка...

Ці слова вона вимовляла з таким апетитом, наче для неї більшою втіхою було вимовляти їх, а не істи названі нею смачні речі.

Для вдягання Елени не вистачить і тридцяти хвилин. Занурившись у свій віddлок трійчастої шафи, вона без упину примірятиме то те, то те, хоча в деяких сукнях ще жодного разу не виходила на люди, в кожній сукні знаходитиме

гандж, розкладе й розкидає їх по всій хаті, аж спальня стане схожа на комісійний магазин. І коли вже буде зовсім ніколи, Елена влізے в першу-ліпшу сукню й востаннє покрутиться перед трюмо — репетиція скінчилася, зараз її вихід на кін, у перехрестя чоловічих поглядів. Елена болісно переживатиме кожен з них, кожен отої хтивий промінь, лякливо відвертатимуться лише симпатичні юнаки, бо для них ім'я її чоловіка — мов скеля на шляху. Ці болісні погляди вона вперше відчує, вилазячи з авто, коли лінія ноги блимне раптовим сяйвом; відчуватиме їх і тоді, як ступить на сходи й усе тіло заграє в ритмі невгамованої мелодії, а також тоді, коли з приводу й без приводу відчинятиме двері кабінетів, зухвало випинаючи груди й підборіддя вперед.

Ще раз глянувши в дзеркало, вона збіжить униз, а новий «москвич» уже стоятиме біля під'їзу. Це мить, коли Елена втрачає владу над чоловіком. Він недбало відкинеться на спинку сидіння й покладе руку на кермо, певний себе й невідпорний у доброму костюмі, який на вулиці мовби підвищувався в ціні.

За цю мить Елена потім цілий день чекатиме спокути, кілька разів заходитиме до чоловіка в кабінет (інші вважають ці відвідини знаком шаноби чи прихильності), підстерігатиме здаля, коли до нього зайде начальство, й тішитиметься приємними усмішками на його вустах — свідченням нікчемності. Вона раз по раз виглядатиме в коридор, набиратиме номер його телефона, щоб застукати на хвилинній слабості й з точністю дослідника відзначити ту мить. Рано чи пізно Елена мусила діжджатися, вона вірила в це.

Тепер їй лишалося перейти материну кімнату. Почувши доњчині кроки ще з-за дверей, стара перепиняла дорогу шнурівкою благального голосу:

— Не кидай його. Він добрий, в усьому потурає тобі. Де ти знайдеш кращого чоловіка!

Елена звичайно проскакувала материні загороди й бігла вниз, бо чоловік біля парадного вже нервово сигналів, для нього запізнення означало крах; але сьогодні вона загаялася значно довше. Кожного ранку збиралася сказати йому, що все це ні до чого, розповісти про свої щоденні вранішні прогулянки на бескид, отож усьому треба покласти край сьогодні ж чи бодай завтра, остаточний і рішучий край, бо потім буде пізно: таких, як він, довго не тримають, запобігливими усмішками довго не всидиш на такому стільці, незабаром обов'язково розкусять і виженуть, а тоді вона не зможе від нього піти, тоді буде нечесно. Уникнувши материних рук, Елена сказала примирливо й неясно:

— Заспокойся, все буде гаразд...

Розчепірившись у вікні, мати махала й махала в порожній простір, аж поки гуркіт мотора заглухав удалини.

Білик Іван Іванович (нар. 1929 р.) — відомий український письменник і перекладач. В його доробку понад тридцять перекладів романів та повістей з болгарської мови.